

Toespraak burgemeester Den Oudsten ter gelegenheid van Dodenherdenking 2012 in het Volkspark

Het is vandaag 67 jaar geleden dat er een einde kwam aan 5 jaar bezetting van Nederland. Ons land was berooid, veel huizen lagen in puin en de mensen waren aan het eind van hun Latijn. Op 1 april 1945 ratelden de voertuigen van de geallieerde bevrijders door de Enschedese straten. De zon scheen en er kwam weer ruimte voor hoop op een beter leven.

Wij herdenken vandaag alle mensen - burgers en militairen - die in het Koninkrijk de Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen of vermoord sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, in oorlogssituaties en bij vredesoperaties.

We houden straks 2 minuten stilte bij dit indrukwekkende monument van Mari Andriessen dat 59 jaar geleden werd onthuld ter ere van de nagedachtenis van hen die hebben geleden voor onze vrijheid. In dit monument worden in al zijn menselijke concreetheid de verschrikkingen van de oorlog tijdloos gemaakt. Waar ook ter wereld zijn deze menselijke gestalten identiek. Dit is wat het monument ons laat zien. Een oorlog is nooit ver. Als er mensen worden geraakt worden wij allemaal geraakt.

Oorlog en bezetting betekenen dat niets meer zeker en vanzelfsprekend is. Het verlies van vrijheid en veiligheid. De dreiging en de onzekerheid van alle dag die mensen te verduren krijgen. De bommenregen die kon volgen op een wolkenloze dag. De onveiligheid die doordringt tot in de kleinste vezels van het dagelijks leven. Dat het vrije woord niet meer bestaat. Dat onderdrukking van persvrijheid hand in hand gaat met staatspropaganda. Dat je uiteindelijk niet meer weet wat waar is en niet meer weet wie je kunt vertrouwen.

Wat kunnen we ons voorstellen van een mobilisatie door een vreemd leger? Van een kloppende deur die bewoners de adem beneemt? Van hele straten in puin door bombardementen? Van de doodstraf voor stakingen? Van stadgenoten die vanwege hun Jood-zijn worden afgevoerd in veewagens en nooit meer terugkeren. Wat weten wij van de dilemma's van het verzet? Wat weten we van de dagelijkse moeite van ouders om in deze grillige oorlogsomstandigheden rond te komen? Wat kunnen we ons voorstellen van de tienduizenden achterhuizen die er zijn geweest? Van de helden van het dagelijks leven die zich niet door wanhoop en uitzichtloosheid lieten neerslaan.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei stelt dit jaar het thema 'Vrijheid geef je door' centraal. De beleving van vrijheid is tijd- en plaatsgebonden. Voor iemand die de Arabische lente meemaakt is vrijheid anders dan voor iemand die in Nederland opgroeit. Het Tahirplein is anders dan het Van Heekplein, maar het verlangen naar vrijheid verbindt. De generatie die de

Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt heeft een andere emotie bij vrijheid dan de generatie die is opgegroeid in de jaren zestig of negentig van de vorige eeuw. En met deze verschillende belevingen gaat ook een andere opvatting van vrede gepaard. Vrede is meer dan de afwezigheid van oorlog; het is ook de opgave om betekenisvol inhoud te geven aan vrijheid. En vrijheid gaat niet zonder democratie.

Het is daarom goed dat mensen naar elkaar luisteren en zich niet laten misleiden door vooroordelen. Immers: waar niemand luistert naar iemand, daar vallen geen woorden, maar doden. Vrijheid wordt van de ene generatie doorgegeven aan de andere generatie door het vertellen van verhalen. Welke verhalen vertellen mensen over vrijheid en de manier waarop vrijheid in hun leven kan worden versterkt?

Ik noem u het verhaal van onze stadgenoot Marie ter Morsche. Geboren in Enschede vertrok het gezin van Johannes ter Morsche met zijn in Duitsland geboren vrouw Margarete en hun dochter Marie en zoon Arnold in mei 1941 naar het Noordoosten van Duitsland. Hij werd er tewerk gesteld in een gebied waar massavernietigingswapens werden gemaakt, de beruchte V1 en V2's. Hij voelde zich een tweederangs burger en raakte steeds meer bij de activiteiten van een lokale verzetsgroep betrokken. Deze groep werd verraden en Johannes ter Morsche werd door de nazi's ter dood gebracht. Margarete belandde in een vrouwenkamp en de beide kinderen, Marie en Arnold werden ondergebracht bij SS-families waar ze werden opgevoed in de geest van het nationaal-socialisme. Dit relaas van de lotgevallen van haar familie heeft Marie ter Morsche te boek gesteld. Ik ben onder de indruk geraakt van haar beschrijving van de bevrijding. Na vele ontberingen arriveerden moeder en beide kinderen Ter Morsche in juli 1945 berooid en verzwakt in Enschede. Hun integratie verliep moeizaam. Ze spraken slecht Nederlands en hun familie was arm en had weinig mogelijkheden hen op te nemen. Ze werden aanvankelijk met de nek aangekeken: wie tijdens de oorlog in Duitsland had gewoond, moest wel geheuld hebben met de vijand, zo was de gedachte. Jaren heeft Marie gestreden voor eerherstel van haar vader. Dit is in meerdere opzichten gelukt, doordat Marie niet ophield te verhalen over het verzetswerk van haar vader. Maar de eerste indruk blijft: voor haar betekende de bevrijding niet direct de opening van de poort naar de vrijheid.

Dan is er het andere verhaal van stadgenoten afkomstig uit Polen: Maria Tschaban en Janusz Debski. Zij behoorden tot een groep Pools – Oekraïense mensen die tijdens de oorlogsjaren werden geronseld om in de nationaal – socialistische oorlogsindustrie te werken. Aan het eind van de oorlog werden ze, nadat geallieerden hun werkplaatsen bombardeerden, met vele anderen met treinen verplaatst. Begin 1945 arriveerde de trein op het spoor in de omgeving van de Oostveenweg en Noord Esmarkerrondweg. Ondanks de Duitse treinbewaking wisten velen te ontsnappen en vonden de vluchtelingen onderdak bij gezinnen aan de Oosterstraat. Ze kregen te eten en werden verborgen op zolders en in kelders. Tijdens de dagen van bevrijding werden ze aangenaam verrast door Pools sprekende militairen die tot de geallieerde bevrijders behoorden. Het bleek te gaan om een Poolse eenheid die bij de Ramie Union was neergestreken. Veel jongemannen vonden een baan in

de textiel die langzaam op gang kwam. Zo ontstond een Poolse gemeenschap in Enschede. Maria heet nu Goolkate - Tschaban en Janusz Debski is met Hennie Weggeman getrouwd; ze zijn echte Twentenaren geworden. De aankomst van deze Poolse families in Enschede betekende voor deze stadgenoten de start van een nieuw en vrij leven.

Zo zijn er de verhalen van joodse stadgenoten die in de oorlog werden bedreigd en gedeporteerd naar concentratie- en vernietigingskampen. Degenen die na de bevrijding hun leven in Enschede weer op wilden bouwen vonden geen gehoor voor hun verhalen. De mensen wilden de oorlog achter zich laten; ze hadden genoeg aan zichzelf. Ze konden niet luisteren en waren met hun gedachten bij de wereld van morgen en niet bij de dag van gisteren. De verhalen van deze joodse stadgenoten werden pas gehoord toen in de loop van de zestiger jaren van de vorige eeuw de oorlog als het ware werd herontdekt. De slachtoffers van de kampen raakten in een sociaal isolement. Psychisch lijden was het lot van de overlevenden. De kou van de kampen waar Auschwitz symbool van is drong toen tot velen door. Dit leidde tot erkenning van het lot van onze joodse stadgenoten.

De herdenking die ons vandaag hier samenbrengt herinnert ons aan deze opgave om naar elkaar te luisteren. De eerste stap op weg naar de oorlog bestaat uit het schenden van mensenrechten en het uitsluiten van medemensen. Discriminatie is het gif dat alle verhoudingen tussen mensen sluipend aantast. Zolang er echter mensen zijn die opkomen voor de vrijheid van hun medemens en een luisterend oor bieden, gaat de vrijheid niet verloren. Het is deze persoonlijke en maatschappelijke betrokkenheid bij het lot van anderen waar ook ter wereld, die de samenleving een stuk veiliger maakt. En dit is precies hetgeen we vandaag herdenken en waar we de bevrijders van 1945 dankbaar voor zijn. Zij brachten ons de vrijheid en het is aan ons om deze vrijheid door te geven. Deze opgave stopt niet na vandaag. In mijn ogen is iedereen verplicht om hierover na te denken. Hoe geven wij morgen de vrijheid door en bannen wij discriminatie uit ons leven?